

I. ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

1.1. Нова українська школа – нові вимоги до сучасного педагога

Основною необхідною навичкою людини XXI століття стало вміння самостійно вчитися впродовж всього життя. Освіта завжди була важливою в будь-якому суспільстві, і роль учителя в ній ключова. Технічні засоби, звичайно, змінюють багато моментів у навчанні, але найголовніше залишається. Учитель продовжує бути з учнем один-на-один. Саме він його готує до майбутнього життя. І тому робота вчителя закарбовується у віках і продовжує бути актуальною.

Нова українська школа висуває нові вимоги до нового вчителя. Освітньою реформою передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання сучасних педагогів, щоб залучити до професії найкращих. Слід зазначити, що важливу роль у формуванні психологічно-зрілої, духовної особистості відіграє особистість педагога, адже предметом його професійної діяльності є, передусім, саме особистість учня. В контексті концепції Нової української школи, яка спрямована на розвиток особистості учня, з'являються й нові професійні завдання у сучасного вчителя. Педагог, перш за все, має бути носієм духовно-моральних цінностей, які актуалізуються у відповідних рисах його особистості. Отже, саме через вчителя відбувається побудова нової школи й нового ставлення до дітей. Екс-міністр освіти та науки України Лілія Гриневич зауважує: «Нова українська школа буде успішна, якщо до неї прийде успішний вчитель і фахівець, який вирішить багато питань щодо: якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет і якісно його викладає» [1].

Вчитель формує особистість учня своєю особистістю. Тому, перш ніж досліджувати проблему психологічної готовності вчителя до творчої професійної діяльності, слід поставити питання таким чином: які ж особистісні риси педагога створюють сприятливі умови для розвитку педагогічної творчості? Педагогічна

творчість – це оптимальна реалізація моделей педагогічної діяльності. Вчитель має самостійно визначати шляхи реалізації власних новацій, втілюючи їх в життя. Творчість вчителя залежить від його світогляду, загальної і професійної культури й проявляється у мистецтві тлумачення навчального матеріалу, виділенні суттєвих ознак явищ.

Відтак, Нова українська школа висуває нові вимоги до вчителя, який зможе стати агентом її якісних змін. Це зумовлює **актуальність** визначення чітких критеріїв психологічної готовності сучасного вчителя НУШ до творчої педагогічної роботи.

Метою цього підрозділу посібника виступає визначення комплексу професійно-значущих якостей, що зумовлюють психологічну готовність педагогів Нової української школи до творчої педагогічної діяльності.

Нами проведено теоретичний аналіз психолого-педагогічних засад Нової української школи, а також вітчизняних психологічних концепцій щодо розвитку педагогічної творчості й майстерності, на основі яких визначено групи критеріїв психологічної готовності вчителя НУШ до професійно-педагогічної діяльності.

В психологічному плані формула Нової школи складається з ключових позицій:

- наскрізний процес виховання, який формує вищі цінності учня;
- орієнтація на потреби учня в освітньому процесі;
- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві;
- вмотивований учитель, який має свободу творчості й професійно розвивається;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

Основними принципами цього підходу є: повага, доброзичливість і позитивне ставлення до особистості; довіра у стосунках; діалог - взаємодія - взаємоповага; розподілене лідерство; соціальне партнерство (рівність сторін, горизонтальність зв'язків, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Завдання сучасного вчителя – створити умови для розвитку учня, його здібностей, творчого сприйняття знань, виробити вміння самостійно мислити, мотивацію до вивчення предметів. Учень має навчитися не тільки відповідати на

запитання, а й вміти їх ставити, шукати відповіді на них. Педагог має демонструвати універсальні способи дій, ініціювати учнів, консультувати їх, знаходити способи включення в роботу всіх, створювати умови для набуття учнями життєвого досвіду.

Кожен урок для вчителя НУШ є міні-проектом, що включає послідовність завершених дій «5П»: проблема, план (завдання), пошук (практичні дії по виконанню завдання), продукт (розвинута особистість учня) і презентація.

Проте, слід зазначити, що сформувати в учня потребу навчатися впродовж життя може тільки той, хто сам постійно навчається, вміє і бажає цього. Тому педагог має розвивати не тільки особистість учня, а й сам розвиватися.

Відтак, сучасний український вчитель має сам бути учнем. Адже розвиток – це найбільший дар для кожного. Оскільки педагогічна професія – це служіння суспільству і країні, то сучасний вчитель має постійно змінюватися і розвиватися.

Голова громадської спілки «Освіторія», організаторка премії Global Teacher Prize Ukraine Зоя Литвин переконана, що найголовніша риса у вчителя, як і сто років тому – це любов до дітей. Вони навчаються в того, кого люблять [4]. Друга, і не менш важлива риса – здатність відійти від авторитарного формату і бути на рівні з дітьми. Якщо сприймати дітей на одному рівні із собою, то можна навчитися від них не менше, ніж вони навчаються від вас. Зараз ІТ проникає в усі сфери життя, у тому числі в освіту. Проте в багатьох країнах, зокрема й в Україні, впроваджують ІТ заради ІТ. Насправді це мусить бути потужний інструмент, який має полегшити роботу вчителя. Потрібно гейміфікувати освіту й зробити її міждисциплінарною. Вчителі мають навчати не лише хімії чи історії, а показувати, що історія пов'язана з психологією, психологія – з біологією, а біологія – з хімією.

На думку Павла Хобзея, ІТ не замінить вчителя. Вчитель має вміти мотивувати учня: до розвитку, до знання предмета, до пізнання світу. Це можна зробити лише тоді, коли сам любиш свою працю, коли ти відповідальний і відкритий до світу. Безумовно, роль вчителя змінюється. Якщо раніше він був єдиним джерелом інформації, то зараз має організувати навчальний процес так, щоб діти самі пізнавали світ й робили висновки [4]. Організатор руху EdCamp в Україні Олександр Елькін зазначає, що наслідки освіти неможливо відчутися вже сьогодні, а лише з наступним поколінням.

Саме тому вчителі мають величезну відповідальність перед суспільством. Бо вони готують дітей для тих професій, які сьогодні можуть навіть не існувати. Головний тренд у сучасній освіті – це зміна людей, які починають працювати вчителями. І зміна ролей, які вони виконують в освіті. Сучасні методи виключають фронтальне навчання та ретранслявання знань. Сьогодні передусім важливо володіти вмінням працювати в команді, вирішувати проблеми і знаходити творчі рішення. Завдання вчителя тепер – не просто передавати знання, а бути фасилітатором, модератором, помічником, щоб навчити дітей самостійно здобувати інформацію.

Дитячий та сімейний психолог Світлана Ройз вважає, що внутрішній світ вчителя має бути дуже глибоким, живим, емоційним, адже саме цей світ він ретранслює на учнів. Та водночас він має бути авторитетним, але не авторитарним. Сучасна освіта орієнтується на дитину і на те, щоб кристалізувати компетенції та створювати умови для розвитку особисті. Потрібно реагувати на зміни у світі. Однак щоб змінитися, слід робити це швидко, мати високу адаптивність та стресостійкість. Зараз серед психологів стало модним вживати слово резистентність (життєстійкість), яка полягає в здатності відновлюватися після кризи. Це дуже важлива навичка, яка допомагає конструювати в дітей здорову модель поведінки, адже зараз ми весь час перебуваємо в кризі і нам постійно доводиться відновлюватися. Життєстійкість актуальна і для вчителів, тому що це професія з дуже високим рівнем вигорання.

Випускник школи, автор технології створення паперу з опалого листа Валентин Фречка зауважує, що найголовніше, що має вміти вчитель – бути гнучким. Він не повинен боятися змінюватися сам та виходити із зони комфорту. Світ дуже мінливий і освіта не встигає за ним. Проте саме вчитель має застосовувати інновації та вміти доносити інформацію до дітей. Учениця 10-го класу, учасниця популярного teen-гурту Open Kids Аня Бобровська наголошує: «Вчителі мають бути сучаснішими, добрими та розуміти дітей. Підлітки швидко ростуть, тому варто постійно підтримувати емоційний зв'язок з ними. Вчителі нової генерації намагаються урізноманітнити навчання: показують фільми, відвідують цікаві екскурсії, ми з радістю проводимо час навіть після школи» [4]. Фіналістка світової премії Global Teacher Prize 2018 Марджорі Браун зазначає, що освіта – це не тільки робота, а й важлива частина життя вчителя. До

сукупності науково-технічних знань педагога має додаватися також і творчість. Вчителі мусять заохочувати креативність у дітей, говорити з ними про глобальне громадянство. Зараз потрібно розуміти процес асиміляції та одночасно вміти зберігати ідентичність.

Сьогодні завдяки технологіям можна з легкістю співпрацювати з усім світом та залучити людей, які раніше не контактували між собою. Завдяки соціальним медіа у дітей формується розуміння один одного попри будь-які кордони. Це приносить надію на успішне майбутнє. Економіка і технології розвиваються надто швидко, і вчителі часто не встигають за ними. Тому коли вчитель не має відповідей на запитання учнів, він мусить зрозуміти, що він зараз має бути фасилітатором, посередником між знаннями та учнями. Часто вчителі так само, як і діти, потребують навчання, а іноді діти можуть навчити їх.

У зв'язку з цим варто говорити про нові ролі вчителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як вихователя, фасилітатора, супервайзера, тьютора, коуча, модератора в індивідуальній освітній траєкторії та особистісному розвитку дитини [1].

Педагог-виховател має бути прикладом втілення у власному житті духовно-моральних принципів. Основою якісного педагогічного спілкування необхідними є духовно-моральні риси, адже педагогічна діяльність, що не одухотворена моральним змістом, втрачає позитивний сенс і є засобом лише прагматичного самоствердження педагога. Здійснення ефективного педагогічного впливу вимагає від педагога здатності до адекватної моральної оцінки людських вчинків та інших явищ дійсності. Слід зазначити, що фактором зниження ефективності навчального процесу унаслідок порушення стосунків між учнем та вчителем є невротичність педагога, дисгармонійність його характеру, що загострює міжособистісні конфлікти і підсвідомо викликає невротичний розвиток особистості учня. Тому сьогодні значно зростає роль педагога-вихователя як взірця моральної компетентності й гармонійної поведінки.

Вчитель-тьютор (від англ. tutor – учитель) – це особа, що веде індивідуальні або групові заняття із учнями, студентами, репетитор, наставник. Тьютор — ключова фігура в дистанційному навчанні, що відповідає за проведення занять з учнями. Особливу необхідність у діях тьютора мають здобувачі освіти інклюзивних груп.

Вчитель-коуч має сприяти дитині в досягненні її життєвих цілей, розвитку та успіху, виступає в якості режисера навчального процесу. Коучинг (англ. Coaching – тренерство) – процес, під час якого люди навчаються й отримують певні навички. Коуч – це фахівець, тренер, здатний зробити з учня професіонала в певному напрямі.

Педагог-фасилітатор (англ. Facilitate – сприяти, допомагати, полегшувати) – це вчитель, основне завдання якого полягає в стимулюванні та спрямуванні процесу самостійного пошуку інформації та спільної діяльності учнів. Фасилітація – це управління процесом обговорення певних питань у групі людей. Мета педагога-фасилітатора – налагодити ефективний обмін думками таким чином, щоб зіткнення думок перейшли в конструктивне русло, розбіжності були успішно подолані й було прийняте вірне рішення.

Педагог-супервайзер (англ. supervisor – спостерігач, керівник) – відповідає за організацію навчального процесу. Його метою є організація та контроль конструктивності процесу навчання й спілкування всіх учасників педагогічної взаємодії.

Вчитель – модератор. Модерація – це структурований за певними правилами процес групового обговорення з метою ідентифікації проблем, пошуку шляхів їх вирішення та прийняття спільного рішення. Модератор – організатор групової роботи, що активізує і регламентує процес взаємодії учасників групи на основі демократичних принципів, забезпечує ділове спілкування, обговорення, визначення проміжних і підсумкових результатів групової дискусії.

Сама аббревіатура слова «учитель» має в концепції Нової української школи такий зміст: у – успішний, ч – чесний, чуйний, і – інтелігентний, т – тактовний, толерантний, е – енергійний, л – люблячий дітей, ь – з м'яким характером.

Отже, сучасний вчитель має поєднувати в собі такі компетенції: фасилітатора (створювача умов для навчання), супервайзера (організатора), тьютора (репетитора), коуча (тренера, режисера), модератора (партнера); бездоганно знати свій предмет, любити дітей і свою професію. У своїй діяльності педагог Нової української школи має спиратися на компетентнісний, особистісний, діяльнісний підходи. В особистісному плані він має бути психологічно та емоційно компетентною людиною, лідером і

менеджером, успішним професіоналом, вільним від стереотипів, ефективним комунікатором, чесним, чуйним, тактовним, толерантним, люблячим дітей і свою професію [1].

1.2. Критерії психологічної готовності до професійно-педагогічної діяльності в умовах нової української школи

Для визначення критеріїв психологічної готовності вчителя до професійно-педагогічної діяльності було здійснено теоретичний аналіз сучасних психолого-педагогічних підходів щодо психологічних детермінант розвитку педагогічної майстерності вчителя.

Переважає кількість дослідників одноставно згодні з тим, що провідним фактором творчої професійної діяльності педагога є стійка *мотивація* до педагогічної праці (любов до дітей, до професії, бажання поділитись знаннями).

На думку К.Д. Ушинського, вплив особи вчителя на учня становить ту виховну силу, якої не можна замінити ні підручниками, ні моральними нормами, ні системою заохочень та покарань. Головне покликання вчителя – це мистецтво навчання і виховання, вміння розпізнавати і стимулювати кращі риси особистості учня [2]. Творчий характер педагогічної праці визначається неповторністю сформованої особистості учня. Мистецтво вчителя виявляється в тому, як він укладає композицію уроку, як організує самостійну роботу учнів, як знаходить контакти і потрібний тон спілкування в складних ситуаціях. Творчість вчителя означає створення оригінальних підходів, що змінюють звичайний погляд на явища, перебудовують педагогічний досвід.

Педагогічну творчість часто розглядають у контексті вивчення досвіду. Педагогічна майстерність – це досконале і творче виконання учителем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості учня (О.Г.Мороз, В.П.Омельяненко). На думку К.К.Платонова, творчість є умовою майстерності та ініціативи. Ю.П.Азаров, А.Д.Демінцев доводять, що педагогічна майстерність учителя формується і удосконалюється на основі його творчої активності [2].

Отже, дослідники зазначають, що високий рівень майстерності вчителя залежить

від педагогічної творчості та сумлінності при накопиченні досвіду.

Розглянемо докладніше теоретичні погляди щодо особистості вчителя, який у своїй діяльності досяг певного рівня професіоналізму й виправдав своє високе призначення. Як зазначають ряд дослідників педагогічної творчості, найбільш загальними професійно значущими якостями для здійснення педагогічної творчості є: активність, об'єктивність, різнобічність, цілеспрямованість, комплексність, системність, перспективність, прогностичність, аналітичність, ерудиція, креативність, інтуїція, імпровізація, оптимізм. Г.С.Сковорода вважає, що сила педагога в його знаннях, благородстві, гідності, чесності, любові і повазі до дітей, до своєї професії, в служінні добру. Вчитель має навчити дітей пізнавати світ, орієнтуватися в сучасних подіях, розуміти минуле, передбачати майбутнє, гуманно ставитись до дитини, враховувати її запити й прагнення. Леся Українка у вчителеві вбачає чесну, доброзичливу, скромну справедливу, працьовиту людину [2, с. 5]. Отже, більшість рис педагога, які забезпечують йому повагу з боку учнів, є *моральні якості*.

Відтак, актуалізація в житті педагогом духовно-моральних цінностей є важливим фактором особистісного розвитку і сприяє формуванню психологічної готовності викладачів до творчої педагогічно-професійної діяльності.

На думку С.Б. Єлканова, найбільш важлива педагогічна здібність – це педагогічне чуття. Він визначає вимоги до таких сфер особистості педагога: до професійної підготовленості (професійна діяльність виступає як особистісна цінність, відчуття себе суб'єктом педагогічної творчості), до емоційно-мотиваційної сфери (висока емоційна чутливість, мотивація морального самовиховання), до мислення (критичність, самостійність, широта, гнучкість, активність, швидкість, спостережливість, творча уява, педагогічна пам'ять), до емоційно-вольової сфери (морально вихована воля, внутрішній локус контролю, здатність до управління іншими) [2, с. 8-9].

В.І. Загвязинський відмічає, що *новизна* і *перетворення* – дві найістотніші характеристики творчості. Механізмом продуктивного перетворення особистості є пробудження її сутнісних сил. Педагогічна творчість завжди є *співтворчістю*, вона вимагає від учителя уміння управляти своїми психічними станами, викликати в себе і в

учнів творчу наснагу. Це такий рівень майстерності, на якому творчі здібності набувають нової якості й проявляються у оригінальному стилі діяльності. Особистість педагога, виступаючи джерелом розвиваючого впливу, має бути сама творчо спрямованою. Дослідник справедливо доводить, що стиль педагогічної діяльності зумовлений психофізіологічними особливостями людини. Так, наприклад, «учителі *сангвініки і холерики* домагаються успіхів за рахунок швидкості, оригінальності, експромтності рішень (вони артистичні, експресивні, безпосередні, готові до імпровізації, мають мовну виразність). *Флегматики* покладаються на попередньо підготовлені і ретельно виважені рішення. На уроці вони діють повільно, ґрунтовно, стримані в емоціях, але беруть спокоем, послідовністю, витримкою і наполегливістю. *Меланхоліків* відрізняє природна креативність, вдумливість, тонке чуття педагогічної ситуації, здатність розуміти внутрішній світ учня" [1, С. 19].

Психологічно цінним здобутком В.І. Загвязинського у контексті нашого дослідження є гіпотеза, що професійний почерк вчителя визначається домінуючою психологічною рисою. Він створює таку типологію психологічних особливостей вчителів. *Інтелектуальний* тип (переважає у старших класах) – схильний до наукової роботи, має глибоку ерудицію, науковий склад мислення, самостійність оцінок. *Вольовий* тип (середні класи, близький хлопцям-підліткам) – характеризується чіткістю, організованістю, вимогливістю, упевненістю, наполегливістю. *Емоційний* тип (молодші класи) – здатний до співпереживання, артистичний, має виразну міміку, інтонації. *Організаторський* – універсальний тип, уміє організувати конкретну справу: навчання, спорт, працю, допомагає самовираженню учнів, розвитку їх здібностей.

На думку В.А. Кан-Калика та М.Д. Никандрова, педагогічний ідеал включає світоглядні, професійні, етичні, естетичні аспекти [2, с. 21]. Педагог поставлений перед необхідністю творчо взаємодіяти з дітьми і творчо перетворювати їх. Для цього він має володіти педагогічним мисленням, здатністю до прогнозування, а також вміти керувати пізнавальним і моральним пошуком учня. В.А.Кан-Калик зазначає, що педагог має складні умови праці: постійне перебування на людях, взаємодію з ними, обмеженість часу. Педагогічна творчість вимагає натхнення, тому вчитель має навчитись управляти своїм творчим самопочуттям, надихати себе на стан постійної

творчості у процесі спілкування. Дослідник виділяє такі *стилі* педагогічної творчості: творчість у «гордій самотності» (педагог-прем'єр); співтворчість (педагог-диригент); індивідуально спрямована творчість (педагог-дзеркало), який орієнтується на конкретних особистостей; і, нарешті, індивідуальне самовираження учнів через колективну співтворчість (педагог-режисер), який формує ансамбль виконавців.

На думку К.С.Станіславського, важливим компонентом у творчості вчителя є педагогічна імпровізація – комплексний синтез діяльності його емоційної сфери, творчого самопочуття і мистецтва спілкування. Н.В. Кічук будує структурну модель творчих здібностей вчителя, яка має три компоненти: мотиваційно-творча активність, інтелектуально-логічні здібності та індивідуальні особливості особистості [2, с. 27-35].

Н.В. Кузьміна вважає, що педагогічні *здібності* – це стійкі властивості вчителя, що полягають у чутливості до об'єкта, засобів і умов педагогічної діяльності. До них належать: уміння передати знання в короткій цікавій формі, здатність розуміти учнів, самостійний творчий склад мислення, винахідливість, організаторські здібності, педагогічно-вольовий вплив, інтерес до дітей, яскравість, образність, змістовність, переконливість мови, педагогічний такт, здатність пов'язувати навчальний матеріал з життям, спостережливість, вимогливість [2, с. 35-40]. На її думку, важливим фактором успішності педагогічної творчості є *педагогічна потреба*, яка проявляється у тому, що людина відчуває потяг навчати і виховувати дітей, випробувати на собі дитячу прихильність, брати участь в педагогічному процесі, самовдосконалюватися в науковому, культурному, педагогічному відношеннях. Педагогічна неспроможність виявляється в тому, що педагог не відчуває потреби і не має можливості зрозуміти найсильніші сторони учня і системи відношень. Іншими словами, провідним фактором успішності професійної діяльності вчителя є *педагогічна мотивація*.

Н.В.Кузьміна розробила систему *рівнів* педагогічної діяльності: репродуктивний (вчитель розповідає те, що знає); адаптивний (пристосовує своє повідомлення до особливостей аудиторії); локально-моделюючий (педагог володіє стратегіями передачі знань, переміщує домінанту з себе на учня, реалізує способи вироблення системи цінностей самим учнем); системно-моделюючий (володіє стратегіями формування системи знань, навичок, умінь); системно-моделюючий діяльність і поведінку (володіє

стратегіями перетворення свого предмета в засіб формування особистості учнів, вміння підкорити свої спеціальні інтереси педагогічній меті).

На думку М.В.Кухарева, педагогічна майстерність – це сукупність певних якостей особистості вчителя, що зумовлюється високим рівнем його психолого-педагогічної підготовленості, здатністю оптимально розв'язувати педагогічні завдання. Він визначає такі якості вчителя-майстра: любов до дітей, знання предмета, прагнення до самоосвіти, здатність справляти емоційно-вольовий вплив, вимогливість, почуття міри, щирість і врівноваженість у вимогах, проникливість, чутливість до особистості учня [2, с. 47-50]. Ю.Л. Львова вважає, що педагогічна творчість ґрунтується на чітко сформованій особистісній позиції, здатності до узагальнення і поєднання несумісних понять. А.К. Маркова визначає такі види педагогічної творчості: *діагностична* (створення нових способів вивчення учнів), *методична* (розробка нових методів навчання), *комунікативна* (створення нових засобів мобілізації міжособистісної взаємодії) та *самореалізація вчителя* [2, с. 41-52].

Професійно значущими якостями особистості вчителя є: *емпатія, динамізм* (ініціатива, гнучкість, енергійність, почуття гумору, вимогливість), здатність до активного *вольового впливу* на учня, до *рефлексивного керівництва* його навчальною діяльністю. Вчитель має бути здатним розуміти точку зору учня, передбачати його труднощі, рефлексивно відображати й перетворювати його внутрішню картину світу.

Синиця І.О. і Р.П.Скульський, спираючись на ідеї К.Д.Ушинського, говорять про важливість педагогічного такту як чуття доречності, доцільності, дотримання міри, вміння встановлювати правильні взаєностосунки з учнями. Критерієм педагогічної творчості є не новизна створеної моделі навчання, а те, наскільки вчитель вміє привести навчальний процес у відповідність з особливостями учнів і передбачити можливі результати. І.А. Зязюн стверджує, що педагогічний талант розвивається з почуття любові до справи [2, с. 122-128].

Отже, підґрунтя педагогічної творчості створюють: педагогічна мотивація та педагогічні здібності, до складу яких входять відповідні, знання, вміння, навички та якості особистості.

На основі теоретичного аналізу наукової психолого-педагогічних підходів нами

було визначено поняття **психологічної готовності** педагога до творчої професійної діяльності як сполучення стійкої педагогічної *мотивації* та *здатності* вчителя до здійснення педагогічної творчості. Професійні знання, уміння й навички, в процесі опанування ними людиною, перетворюються у психологічні якості та професійні здібності особистості, які підкріплюючись відповідною мотивацією, виступають передумовами розвитку психологічної готовності педагога до творчої професійної діяльності.

Для визначення ключових показників психологічної готовності вчителя НУШ до педагогічної діяльності наведемо далі перелік базових компетентності вчителя [5].

На основі теоретичного аналізу наведених психолого-педагогічних концепцій та базових компетентності вчителя нами визначено двох-вимірну **структуру психологічної готовності** вчителя НУШ до творчої професійно-педагогічної діяльності (табл. 2).

Таблиця 1.

Перелік базових компетентності вчителя

Професійно-педагогічна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - обізнаність із новітніми науково обґрунтованими відомостями з педагогіки, психології, інноватики для створення освітньо-розвивального середовища, що сприяє цілісному індивідуально-особистісному становленню дітей; - здатність до продуктивної професійної діяльності на основі педагогічної рефлексії відповідно до провідних ціннісно-світоглядних орієнтацій, вимог педагогічної етики
Соціально-громадянська компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - володіння знаннями про права і свободи людини; - усвідомлення глобальних проблем людства і можливостей власної участі у їх розв'язанні; - усвідомлення громадянського обов'язку та почуття власної гідності; - вміння визначати проблемні питання у соціокультурній, професійній сферах життя; - здатність до ефективної командної роботи; - вміння попереджувати та розв'язувати конфлікти, досягаючи компромісів.
Загальнокультурна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва; - усвідомлення власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших
Мовно-комунікативна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - володіння системними знаннями про норми і типи педагогічного спілкування; - вміння вислуховувати, обстоювати власну позицію, використовуючи різні прийоми розміркувань та аргументації; - розвиненість культури професійного спілкування; <p>здатність досягати педагогічних результатів засобами продуктивної комунікативної взаємодії (відповідних знань, вербальних і невербальних умінь і навичок).</p>

Психологічно-фасилітативна компетентність	- усвідомлення ціннісної значущості фізичного, психічного і морального здоров'я дитини; - здатність сприяти творчому становленню школярів.
Підприємницька компетентність	- вміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя задля підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства.
Інформаційно-цифрова компетентність	- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного інформаційного суспільства.

До компонентів першого (*особистісного*) виміру належать *ціннісно-мотиваційний, креативно-когнітивний, морально-комунікативний, та емоційно-вольовий (поведінковий)* компоненти. Усі компоненти тісно пов'язані між собою.

Кожний з цих компонентів має певне змістове наповнення (сукупність окремих особистісних якостей) і може мати різну ступінь сформованості.

Другий (*професійний*) вимір психологічної готовності вчителя до творчої професійно-педагогічної діяльності складають основні педагогічні функції вчителя НУШ: вихователь, тьютор, коуч-фасилітатор і модератор.

Таблиця 2.

Структура психологічної готовності вчителя НУШ до творчої педагогічної діяльності

Педагогічні функції вчителя НУШ	Психологічні компоненти педагогічної творчості вчителя НУШ			
	<i>Ціннісно-мотиваційний (педагогічна мотивація)</i>	<i>Креативно-когнітивний (психолого-педагогічні й спеціальні знання)</i>	<i>Морально-комунікативний (психолого-педагогічні уміння)</i>	<i>Емоційно-вольовий (поведінковий) (психолого-педагогічні навички)</i>
Педагог-вихователь	<i>Духовно-соціальна спрямованість:</i> 1) інтерес і любов до дітей, 2) потяг виховувати та піклуватися про дітей 3) прагнення до морального піднесення особистості учня, пробудження в неї духовності	<i>Педагогічно-виховна компетентність</i> 1) вміння пов'язувати навчальний матеріал з життям, 2) здатність перетворювати свій предмет в засіб розвитку особистості, 3) здатність розуміти і розвивати найсильніші сторони учня.	<i>Моральні ставлення до учнів:</i> 1) емпатія, прийняття, чутливість до особистості учня, 2) доброзичливість, вміння вислухати й підтримати учня, 3) здатність до морального вибору, до моральної оцінки явищ, вчинків.	<i>Гармонійність поведінки:</i> 1) щирість, чесність, позитивність, 2) самоконтроль, уміння управляти своїми психічними станами, емоційна врівноваженість, терпіння, 3) послідовність поведінки, відповідальність.
Педагог-тьютор	<i>Педагогічна потреба:</i> 1) інтерес до професії, 2) потяг до участі в педагогічному процесі, до навчання дітей,	<i>Педагогічно-когнітивні здібності</i> 1) ерудиція, педагогічна пам'ять, знання предмета, 2) розсудливість, спостережливість,	<i>Культура педагогічного спілкування:</i> 1) педагогічний такт (чуття доречності, доцільності, міри),	<i>Педагогічне самовладнання</i> 1) спокій, витримка 2) педагогічна вимогливість і справедливість

	3) прагнення до самоосвіти, самовдосконалення	3) вміння орієнтуватися в інформаційному просторі.	2) повага до учня, 3) яскравість і переконливість мови.	3) воля, наполегливість, здатність конструктивно впливати на учнів.
Педагог-коуч-фасилітатор	<i>Мотиваційно-творча активність:</i> 1) прагнення до особистісного розвитку учнів, 2) бажання налагоджувати спілкування і стосунки між учнями, 3) потяг до активізації процесу творчого пошуку учнів.	<i>Креативність</i> 1) гнучкість мислення, креативність, здатність до генерації нових ідей, 2) сприяння творчому розвитку учнів, 3) педагогічна творчість, спонтанність.	<i>Психологічна компетентність</i> 1) здатність до розуміння думок, почуттів учнів, причин їх вчинків. 2) наявність особистісної позиції, яка допомагає поєднувати несумісні поняття, 3) вміння спрямовувати процес діяльності учнів.	<i>Здатність до режисури навчальним процесом:</i> 1) здатність до педагогічної імпровізації, 2) вміння викликати наснагу в себе, в інших, 3) здатність педагога до співтворчості з учнями.
Педагог-модератор	<i>Інтерес до організації групової роботи:</i> 1) потяг до командної роботи, 2) інтерес до колективних обговорень, 3) прагнення до лідерства і керування групою.	<i>Конструктивна ініціатива</i> 1) цілеспрямованість, винахідливість, 2) почуття гумору, 3) вміння визначати проблемні питання у колективних обговореннях.	<i>Гармонійність соціальних взаємостосунків</i> 1) толерантність до інших поглядів, 2) здатність до створення нових засобів взаємодії з учнями, 3) вміння керувати процесом спілкування.	<i>Ефективність рефлексивного керівництва</i> 1) енергійність, впевненість, 2) успішність, 3) організованість, організаторські здібності.

Ми поєднали функції коуча і фасилітатора, оскільки вони обидві сприяють особистісному зростанню учнів, а також функції супервайзера і модератора, які пов'язані переважно з контролем групової динаміки та якості навчального процесу. Кожна функція має свій прояв на рівні кожного з компонентів у вигляді певних професійно-особистісних компетенцій.

Психологічною основою розвитку *ціннісно-мотиваційного* компонента є педагогічна мотивація. Критерії сформованості *ціннісно-мотиваційного* компонента:

- *Духовно-соціальна спрямованість* (інтерес і любов до дітей, потяг виховувати та піклуватися про дітей, прагнення до морального піднесення особистості учня, пробудження в неї духовності);
- *Педагогічна потреба* (інтерес до професії, потяг до участі в педагогічному процесі, до навчання дітей, прагнення до самоосвіти, самовдосконалення в культурному та

педагогічному відношеннях);

- *Мотиваційно-творча активність* (прагнення до особистісного розвитку учнів, бажання налагоджувати спілкування і стосунки між учнями, потяг до активізації процесу творчого пошуку);
- *Інтерес до організації групової роботи* (потяг до командної роботи, інтерес до колективних обговорень, прагнення до лідерства і керування групою).

Психологічною основою розвитку *креативно-когнітивного компоненту* є психолого-педагогічні й спеціальні знання. Критеріями його сформованості виступають:

- *Педагогічно-виховна компетентність* (вміння пов'язувати навчальний матеріал з життям, здатність перетворювати свій предмет в засіб розвитку особистості, здатність розуміти і розвивати найсильніші сторони учня);
- *Педагогічно-когнітивні здібності* (ерудиція, педагогічна пам'ять, знання предмета, розсудливість, спостережливість, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі);
- *Креативність* (гнучкість мислення, креативність, здатність до генерації нових ідей, сприяння творчому розвитку учнів, педагогічна творчість, спонтанність);
- *Конструктивна ініціатива* (цілеспрямованість, винахідливість, почуття гумору, вміння визначати проблемні питання у колективних обговореннях).

Психологічною основою розвитку *морально-комунікативного компоненту* є психолого-педагогічні уміння. Критеріями його сформованості виступають:

- *Моральні ставлення до учнів* (емпатія, прийняття, чутливість до особистості учня, доброзичливість, вміння вислухати й підтримати учня, здатність до морального вибору, до моральної оцінки явищ, вчинків);
- *Культура педагогічного спілкування* (педагогічний такт (чуття доречності, доцільності, міри), повага до учня, яскравість і переконливість мови);
- *Психологічна компетентність* (здатність до розуміння думок, почуттів учнів, причин їх вчинків; наявність особистісної позиції, яка допомагає поєднувати несумісні поняття, уміння спрямовувати процес діяльності учнів);
- *Гармонійність соціальних взаємостосунків* (толерантність до інших поглядів, здатність

до створення нових засобів взаємодії з учнями, вміння керувати процесом спілкування).

Морально-комунікативні риси (щирість, довіра, уважність, емпатія) на відміну від суто комунікативних якостей (комунікабельності, товариськості) дозволяють здійснювати не просто спілкування, а *моральне* спілкування, яке являє собою якісно новий рівень міжособистісних комунікацій, що базується на безумовному визнанні цінності іншої особистості.

Психологічною основою розвитку *емоційно-вольового* компоненту є психолого-педагогічні навички. Критеріями його сформованості виступають:

- *Гармонійність поведінки* (щирість, чесність, позитивність; уміння управляти своїми психічними станами, емоційна врівноваженість, терпіння; послідовність поведінки, відповідальність);
- *Педагогічне самовладання* (самоконтроль, спокій, витримка; педагогічна вимогливість і справедливість; воля, наполегливість, здатність конструктивно впливати на учнів);
- *Здатність до режисури навчальним процесом* (здатність до педагогічної імпровізації, уміння викликати насагу в себе та в інших, здатність до співтворчості з учнями);
- *Ефективність рефлексивного керівництва* (енергійність, впевненість, успішність; організованість; організаторські здібності).

Блок емоційно-вольових якостей дозволяє здійснювати моральну саморегуляцію власної поведінки і справляти конструктивний педагогічний вплив на учнів.

Слід зазначити, що педагогічна мотивація в сукупності з духовно-моральною спрямованістю, усвідомленістю, професійними якостями педагога, визначають гармонійність його особистості. Ціннісне ставлення до моральних якостей (чесності, добротності, поваги до людей, совісності, альтруїзму, відповідальності, працьовитості, організованості) забезпечує сформованість моральних ставлень педагога до учнів, адекватність його поведінки та високий рівень життєтворчості. Це безумовно, позитивно впливає на успішність професійно-педагогічної діяльності, оскільки гармонізує міжособистісні взаєностосунки і надає учневі наочний приклад морально-гармонійної поведінки та належний напрямок особистісного розвитку.

Безперечно, педагог, як кожна людина, має певні негативні особистісні риси і пов'язані з ними психологічні проблеми, але за умови постійного самоусвідомлення та

прагнення до морального самоудосконалення він набуває досвіду роботи над собою, виробляє оптимальні для нього засоби компенсації та самоактуалізації.

Неузгодженість змісту декларованих вчителем морально-етичних принципів та відсутністю їх реальної поведінкової реалізації (диспозиційно-поведінкова розбіжність) сприяє порушенню ціннісної регуляції життєдіяльності людини [3]. Тобто мова йде про феномен, коли педагог дуже творчо і красномовно говорить про моральні цінності, демонструючи у повсякденному житті моральну некомпетентність, байдужість, неповажність до оточуючих, егоїзм тощо. Тоді дитина спостерігає неузгодженість між тим, що вчитель говорить і тим, як він себе поводить, що, у свою чергу, сприяє формуванню неусвідомленої дитячої непослідовності й неконгруентності як невротичних рис характеру. Таким чином, якщо моральні цінності, які тільки декларуються вчителем, але не є його рисами характеру, вчитель не здатен до здійснення ефективного педагогічного впливу на формування особистості учня, оскільки його слова не підкріплюються живим прикладом конкретних морально-поведінкових дій та вчинків.

Відтак, на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічних концепцій нами визначено структуру компонентів, а також узагальнено систему критеріїв та показників психологічної готовності вчителя НУШ до творчої професійно-педагогічної діяльності.

1.3. Психодіагностична методика вивчення стану психологічної готовності сучасних педагогів до професійно-педагогічної діяльності

Відповідно до визначених критеріїв було розроблено авторський опитувальник «Психологічна готовність педагога», який дозволяє визначати рівень психологічної готовності педагога НУШ до творчої професійної діяльності.

В основу опитувальника покладено психодіагностичні запитання, які дозволяють досліджувати рівень сформованості як окремих компонентів психологічної готовності педагога у відповідності до його основних професійних функцій в умовах Нової української школи, так і загальний показник психологічної готовності педагога НУШ до творчої професійної діяльності.

Інструкція: Оцініть за 3-х бальною шкалою ступінь своєї згоди з кожним твердженням:
0 – НЕ ЗГОДЕН, 1 – ЧАСТКОВО ЗГОДЕН (іноді трапляється), 2 – ЦІЛКОМ ЗГОДЕН.

Намагайтесь якнайрідше використовувати відповідь «**ЧАСТКОВО ЗГОДЕН**».

Відповіді вносяться у бланк **відповідей** опитувальника «Психологічна готовність педагога НУШ»:

1 –	5 –	9 –	13 –	17 –	21 –	25 –	29 –	33 –	37 –	41 –	45 –	В–
2 –	6 –	10 –	14 –	18 –	22 –	26 –	30 –	34 –	38 –	42 –	46 –	Т–
3 –	7 –	11 –	15 –	19 –	23 –	27 –	31 –	35 –	39 –	43 –	47 –	К–
4 –	8 –	12 –	16 –	20 –	24 –	28 –	32 –	36 –	40 –	44 –	48 –	М–
Ц/М –			К/К –			М/К –			Е/В –			Σ=

Текст опитувальника «Психологічна готовність»

1. Я відчуваю широкий інтерес та любов до дітей.
2. Мені дуже подобається професія педагога, хоча вона й складна.
3. У своїй педагогічній роботі я завжди прагну до особистісного розвитку учнів.
4. Мені подобається брати участь у колективних обговореннях.
5. Мені подобається виховувати та піклуватися про дітей.
6. Мені легко вдається пояснювати дітям щось нове, і тому я завжди відчував потяг до участі в педагогічному процесі.
7. Я щиро прагну допомогти учням налагодити стосунки і міжособистісне спілкування.
8. Мені дуже подобається групове спілкування і командна робота.
9. Мені завжди вдається убачати в учнях їх кращі якості й пробуджувати в них духовність.
10. Я завжди активно прагну до самоосвіти, самовдосконалення в культурному та педагогічному відношеннях.
11. Викладаючи свій предмет, я прагну активізувати процес творчого пошуку учнів.
12. Я завжди прагну до лідерства і керування групою людей.
13. Мені зазвичай вдається пов'язувати навчальний матеріал з повсякденним життям.
14. Можу чесно сказати, що мені притаманні гарна педагогічна пам'ять і професійне знання предмета, який я викладаю.
15. Мені неодноразово доводилось чути, що я – креативна людина й генерую багато цікавих ідей.
16. У складних ситуаціях під час уроку мені завжди допомагає природна винахідливість.

17. Зазвичай мені вдається перетворювати свій предмет у засіб розвитку особистості учнів.
18. Колеги нерідко говорять, що я досить розсудливий і спостережливий педагог.
19. Викладаючи свій предмет, я завжди прагну сприяти творчому розвитку учнів.
20. Про мене говорять, що я влучно використовую почуття гумору для розв'язання конфліктів або міжособистісних суперечностей між учнями.
21. Мені завжди вдається тонко відчувати, розуміти і розвивати найсильніші якості учнів.
22. Зазвичай на уроках я використовую педагогічну творчість, спонтанність.
23. Я вільно орієнтуюся в інформаційному просторі, в сучасних технологіях.
24. Мені з легкістю вдається визначати проблемні питання при колективних обговореннях.
25. Мені значною мірою притаманна здатність до прийняття особистості кожного учня.
26. Вважаю, що в мене є педагогічний такт (чуття доречності, доцільності, міри).
27. Я завжди намагаюсь зрозуміти думки, почуття, причини вчинків учнів.
28. Працюючи з групою учнів, зазвичай я досить толерантний до інших поглядів.
29. До усіх учнів я ставлюся доброзичливо, можу кожного вислухати й підтримати.
30. Яким би неслухняним учень не був, я все рівно ставлюся до нього з повагою.
31. Я завжди маю чітку особистісну позицію, що допомагає мені розв'язувати складні соціальні ситуації.
32. Зазвичай я створюю нові неординарні засоби міжособистісної взаємодії з учнями.
33. При здійсненні життєвих виборів зазвичай я спираюся на моральні критерії.
34. Я добре володію яскравою і переконливою мовою.
35. Мені з легкістю вдається спрямувати процес діяльності учнів в потрібному напрямі.
36. Зазвичай я ефективно керую процесом спілкування людей в групі.
37. Щирість, чесність, позитив – це завжди мої головні помічники у стосунках з дітьми.
38. Інші люди вважають, що мені притаманні спокій, терпіння, емоційна врівноваженість.
39. Я досить часто використовую у своїй роботі педагогічну імпровізацію.
40. Я завжди енергійний і впевнений в успішності своєї педагогічної діяльності.
41. Я гарно управляю своїми психічними станами, вмію зберігати витримку, спокій.
42. Учні вважають мене досить вимогливим, але справедливим педагогом.
43. Як правило, я можу з легкістю викликати творчу насагу в себе і в учнів.
44. Коли потрібно зробити багато роботи, мені вдається швидко організувати себе.
45. Зазвичай я послідовний у діях, відповідальний у своїх словах і вчинках.

46. Завдяки наполегливості я здатний конструктивно впливати на думки й почуття учнів.
47. Мені подобається виконувати роль режисера у навчальному процесі, брати участь у співтворчості з учнями.
48. Зазвичай мені вдається ефективно організувати колектив учнів.

Процедура обробки емпіричних даних.

1. Підраховуємо алгебраїчну суму балів по вертикалі (по стовпцях) і записуємо у вільну строку (друга знизу). Потім підраховуємо суму кожних трьох складових з цієї строки й записуємо у нижню строку.

Сума перших трьох стовпців (Ц/М) означає бал за показником *ціннісно-мотиваційного* компоненту психологічної готовності.

Сума 4-6 стовпців (К/К) означає бал за показником *креативно-когнітивного* компоненту психологічної готовності.

Сума 7-9 стовпців (М/К) означає бал за показником *морально-комунікативного* компоненту психологічної готовності.

Сума 10-12 стовпців (Е/В) означає бал за показником *емоційно-вольового* компоненту психологічної готовності.

2. Підраховуємо алгебраїчну суму балів по горизонталі (по строках) і записуємо у правий стовпець.

Сума по першому рядку (В) означає бал за показником педагогічної функції вчителя-вихователя НУШ;

Сума по другому рядку (Т) означає бал за показником педагогічної функції вчителя-тьютора;

Сума по третьому рядку (К) означає бал за показником педагогічної функції коуча-фасилітатора;

Сума по четвертому рядку (М) означає бал за показником педагогічної функції вчителя-модератора Нової української школи.

Норми рівнів для показників компонентів психологічної готовності педагога і педагогічних функцій вчителя Нової української школи:

до 6 балів – низький рівень;

7-11 балів – рівень нижче за середній;

12-14 балів – середній рівень;

15-18 балів – рівень вище за середній;

19-24 – високий рівень.

3. Підраховуємо загальну суму або по строках (або по стовпцях) (Σ), яка означає загальний показник психологічної готовності педагога НУШ.

Норми рівнів для загального показника психологічної готовності педагога Нової української школи до творчої професійної діяльності:

до 24 балів – низький рівень психологічної готовності;

25-40 балів – рівень психологічної готовності нижче за середній;

41-56 балів – середній рівень психологічної готовності;

57-72 балів – рівень психологічної готовності вище за середній;

73-96 – високий рівень психологічної готовності.

Відтак, опитувальник «Психологічна готовність педагога» дозволяє визначати рівень психологічної готовності педагога НУШ до творчої професійної діяльності, а також досліджувати рівень сформованості окремих педагогічних функцій вчителя НУШ.

ВИСНОВКИ.

1. Сучасний педагог має бути психологічно та емоційно компетентною людиною, лідером і менеджером, ефективним комунікатором, чесним, чуйним, тактовним, успішним професіоналом, який бездоганно знає свій предмет любить дітей і свою професію. Педагог Нової української школи має професійно опанувати функції: вихователя, тьютора, коуча-фасилітатора й модератора процесу групової динаміки.

2. Психологічна готовність педагога НУШ до професійної діяльності – це сполучення стійкої педагогічної *мотивації* та *здатності* вчителя до здійснення педагогічної творчості. Психологічна готовність вчителя має чотири компоненти: *ціннісно-мотиваційний, креативно-когнітивний, морально-комунікативний та емоційно-вольовий*. Розвиток психологічних якостей у відповідності до педагогічних функцій у межах кожного з компонентів забезпечуватиме гармонійний розвиток психологічної

готовності особистості до професійно-педагогічної діяльності й сприятиме оптимізації навчально-виховного процесу.

3. Критеріями психологічної готовності педагога до педагогічної творчості виступають: духовно-соціальна спрямованість, педагогічна потреба, мотиваційно-творча активність, інтерес до організації групової роботи, педагогічно-виховна компетентність, педагогічно-когнітивні здібності, креативність, конструктивна ініціатива, моральні ставлення до учнів, культура педагогічного спілкування, психологічна компетентність, гармонійність соціальних взаєностосунків, гармонійність поведінки, педагогічне самовладання, здатність до режисури навчальним процесом, ефективність рефлексивного керівництва.

Список використаної літератури

1. Гриневич Л. Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи / Всеосвіта – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdanna-sucasnogo-vcitela-v-konteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html>
2. Педагогічна творчість і майстерність: хрестоматія / Навч. посібник. – К., 2000. – 167 с.
3. Саморегуляція и прогнозирование социального поведения личности / Под ред. В.А.Ядова. – Л.: Наука, 1979. – 264 с.
4. Яким має бути сучасний вчитель – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <https://osvitoria.media/experience/yakym-maye-buty-suchasnyj-vchytel/>
5. Яким має бути вчитель Нової української школи – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <https://vberz-osvita.gov.ua/news/07-55-59-27-01-2018/>